

DINAMIČKE DEMOGRAFSKE DETERMINANTE RURALNO- -URBANE POLARIZACIJE OSJEČKO-BARANJSKE ŽUPANIJE (1971. – 2001.)

Marijan JUKIĆ, Ivo TURK
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

UDK: 314.18(497.5-35 Osijek)"1971/2001"
314.72(497.5-35 Osijek)"1971/2001"

Prethodno priopćenje

Primljeno: 26. 2. 2009.

U ovome su radu prikazane i analizirane osnovne odrednice dinamike urbanoga i neurbanoga stanovništva Osječko-baranjske županije u međupopisnom razdoblju od 1971. do 2001. godine. Prostorno-populacijska polarizacija urbanih (gradskih) i neurbanih (ruralnih ili seoskih i urbaniziranih, odnosno prijelaznih ili mješovitih) naselja promatrana je sa stajališta demografskoga stanja i procesa. Osnovna smjernica istraživanja jest u utvrđivanju stupnja polarizacije između urbanih i neurbanih naselja, ali i u povezivanju dobivenih razlika s prostornom strukturom Osječko-baranjske županije. Demografska stvarnost Osječko-baranjske županije, ali i Hrvatske u cjelini, obilježena je sve izraženijim procesima ukupne i prirodne depopulacije, kao i emigracije. Negativnost navedenih procesa posebno se vidi u poremećaju dinamičkih značajki razvoja stanovništva. Proces demografskoga starenja zahvatio je gotovo sva ruralna naselja županije, a i u gradskim naseljima sve je izraženija degradacija bioreprodukcijeskoga potencijala. Uzimajući u obzir različite demografske razvojne tendencije urbanih i ruralnih naselja, ali i sve izrazitije prostorne razlike populacijski propulzivnijih i zaostalijih područja u okviru županije, svrha istraživanja jest utvrditi u kojoj su mjeri negativni populacijski procesi zahvatili određene skupine naselja s aspekta urbanizacije, ali i prostornog razmještaja.

Ključne riječi: Osječko-baranjska županija, populacijska polarizacija, urbana i neurbana naselja, depopulacija, emigracija

Marijan Jukić, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar,
Marulićev trg 19/1, p. p. 277, 10 001 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: Marijan.Jukic@pilar.hr

UVOD

Suvremeno razdoblje u razvoju stanovništva Osječko-baranjske županije obilježeno je sve izraženijim slabljenjem demografske dinamike. Negativni populacijski procesi obilježje su županije, ali se mogu uočiti stanovite razlike u njihovu intenzitetu na nižim prostornim razinama promatranja. Drugim riječima, demografska dinamika pokazuje sve izrazitiju prostornu polarizaciju, koja posebno dolazi do izražaja između urbanih i neurbanih naselja. Razmatranja popisnoga kretanja stanovništva Hrvatske, posebice nakon 1960-ih godina, upućivala su na sve izrazitiju demografsku polarizaciju potaknutu procesima ruralnog egzodusa i urbane koncentracije. Disperzna naseljenost s velikim brojem malih naselja, kao jedno od osnovnih obilježja populacijsko-naseljske strukture Hrvatske, dodatno je ubrzala negativne demografske procese. Takva naslijeđena naseljska struktura bila je posve neprimjerena u promijenjenim društveno-gospodarskim uvjetima nakon Drugoga svjetskog rata (Nejašmić i Štambuk, 2003.). Nakon Drugoga svjetskog rata u Hrvatskoj se odvijala ubrzana urbano-temeljena industrijalizacija. Takvom konceptu, koji se očitovalo u koncentraciji proizvodnih snaga i nacionalnoga bogatstva u gradovima, morao se prilagoditi i prostorni razmještaj stanovništva. Veliki gradovi postali su žarištima kompleksnoga regionalnog razvoja i prostorne polarizacije (Nejašmić, 1996.). Napuštanje poljoprivrede kao djelatnosti pod utjecajem ubrzanе industrijalizacije i prijelaz poljoprivrednoga stanovništva na nepoljoprivredne djelatnosti, a kasnije i u gradove, uzrokovao je zamjetne promjene u prostornoj, ekonomskoj i socijalnoj slici naseljenosti, ali i poremetnje u najvažnijim demografskim strukturama, poglavito u onim seoskim naseljima iz kojih je stanovništvo migriralo prema gradskim naseljima toga kraja ili izvan granica slavonsko-baranjskoga prostora (Živić, 1998.).

Pojedine teritorijalne sastavnice¹ županije pokazuju povoljnija, odnosno manje povoljna, strukturna i dinamička populacijska obilježja u odnosu na druge. Analiza osnovnih pokazatelja demografske dinamike dat će preciznije objašnjenje polarizacijskim procesima na području navedene županije. Da bismo što kvalitetnije i potpunije razumjeli prostorne procese te točno interpretirali demografsko stanje, nužno je sagledati spomenute promjene kroz prostornu diferencijaciju na urbana i neurbana naselja.

METODOLOŠKE NAPOMENE

Za izdvajanje gradskih naselja postoje brojni kriteriji. Glavni kriteriji za izdvajanje gradova jesu kompaktnost naselja, veličina naselja (broj stanovnika) i gradski način života stanovništva. Vrlo dobar model izdvajanja gradova osmislio je hr-

vatski geograf M. Vresk. Zadnja modificirana verzija njegova modela izdvajanja za popis stanovništva iz 2001. temelji se na broju stanovnika, postotku poljoprivrednoga stanovništva u ukupnom stanovništvu te postotku aktivnih mještana koji rade u naselju, ali izvan vlastita poljoprivrednoga gospodarstva. Zadnja dva kriterija odnose se samo na naselja s manje od 10 000 stanovnika, dok se ona veća automatski smatraju gradovima (Vresk, 2008.). S obzirom na činjenicu da je u Hrvatskoj na snazi administrativni model izdvajanja gradova, prema kojem određeno naselje administrativnim putem dobiva status grada, taj je model upotrijebljen i u ovome radu. Na taj se način nastoje izbjeći razmimoilaženja između zakonskoga modela izdvajanja gradova i eventualnih drugih modela. Prema upotrijebljenom administrativnom modelu, u Hrvatskoj ima 127 gradova. U Osječko-baranjskoj županiji to su Beli Manastir, Belišće, Donji Miholjac, Đakovo, Našice, Osijek i Valpovo. Jedino su centralna naselja (formalni gradovi) navedenih administrativnih gradova² u radu smatrana urbanim (gradskim). Za njih se pouzdano može reći da imaju urbana obilježja. Sva se ostala naselja u županiji smatraju neurbanima, što objedinjuje dvije preostale kategorije naselja: ruralna (seoska) i urbanizirana (prijelazna ili mješovita).

Treba istaknuti da su popisi stanovništva 1971., 1981., 1991. godine rađeni po principu stalnog (*de iure*) stanovništva, dok je popis iz 2001. godine rađen po koncepciji prisutnog (*de facto*) stanovništva. Iz toga proizlazi nesklad između navedenih popisa (značajniji pad broja stanovnika u međupopisju 1991. – 2001.). Kako bi se izbjegli problemi oko usklađivanja popisnih metodologija, kao relevantan uzet je ukupan broj stanovnika naselja prema svakom pojedinom popisu, što dakako umanjuje pouzdanost međupopisne usporedivosti.

U proučavanju prirodnoga kretanja stanovništva uzeti su podatci po naseljima iz tablograma DZS-a. Oni obuhvaćaju samo prirodno kretanje stanovništva "u zemlji" (osim od 1993. do 1997. godine, ali i za to razdoblje rođeni i umrli u inozemstvu nisu razmatrani, kako ne bi došlo do nesklada u vrijednostima pokazatelja prirodne dinamike stanovništva). Za bivša okupirana naselja³ tijekom Domovinskog rata vitalna je statistika nepotpuna za razdoblje okupacije (1991. – 1995.). Za to je razdoblje uračunano samo stanovništvo okupiranih naselja koje se nalazilo na slobodnom teritoriju (prognanici). Ovakav se pristup doima metodološki neopravdanim. Načelno bi bilo bolje za navedene godine izračunati stope prirodnoga kretanja stanovništva na temelju dostupnih podataka vitalne statistike i broja prognanika iz promatranih naselja. Budući da je teško pouzdano utvrditi točnost broja prognanika po naseljima za promatrane godine, nije se pristupilo ovakvom izračunu. Potpuno izostavljanje podataka za navedene godine

(što se također doima metodološki ispravnim) također nije učinjeno, jer i ovako nepotpuna vitalna statistika zorno pokazuje negativan utjecaj ratnih zbivanja na prirodno kretanje stanovništva, posebice u prikaza mortaliteta. Uz to, izostavljanje podataka o prirodnom kretanju za ratne godine metodološki bi zakompliciralo kasniji izračun migracijske bilance. Kako bi se nepotpuni podatci vitalne statistike jasno razlikovali od potpunih, u tablicama su prikazani kurzivom.

Migracijska bilanca⁴ temelji se (iz ranije navedenih razloga) na ukupnom broju stanovnika i vitalnoj statistici "u zemlji".

DEMOGRAFSKE DETERMINANTE RURALNO-URBANE POLARIZACIJE

Popisna promjena broja stanovnika od 1971. do 2001. godine

Analiza popisnoga kretanja stanovništva Osječko-baranjske županije (Tablica 1), s aspekta ruralno-urbane polarizacije, pokazuje da je od 1971. do 2001. godine stanovništvo urbanih naselja poraslo za 7,54% (indeks 107,54), dok se ono u neurbanim naseljima smanjilo za 14,73% (indeks 85,27). U istom razdoblju, ukupno stanovništvo županije smanjilo se za 5,89% (indeks 94,11).

Naglo slabljenje opće demografske dinamike Osječko-baranjske županije nakon 1970-ih godina uzrokovano je pogoršanjem prirodnoga kretanja, pojačanim iseljavanjem, pogoršanjem sastava stanovništva prema dobi i spolu demografskim gubitcima u Hrvatskom domovinskom ratu te prostornim preraspmještanjem stanovništva (ruralnim egzodusom), koji je izravna posljedica interakcije suvremenih procesa industrijalizacije, deagrarizacije i urbanizacije s naslijeđenim nepovoljnim populacijskim i naseljskim značajkama.

Promatranje dinamike popisnoga kretanja stanovništva nakon 1971. godine (Tablica 1; lančani indeksi) pokazuje veoma spor porast ukupnoga stanovništva županije. Najveći porast dogodio se od 1981. do 1991. (indeks 103,00), a u sljedećem razdoblju, od 1991. do 2001., uslijedio je pad (indeks 90,00). Urbana su naselja, u uvjetima snažne urbanizacije i ruralnog egzodusa, bilježila porast broja stanovnika, koji je najveću vrijednost dosegnoo od 1971. do 1981. (indeks 112,96). U istom je razdoblju stanovništvo ostalih (uglavnom ruralnih) naselja smanjeno za 6,03% (indeks 93,97). Posebno je zanimljiva činjenica da su od 1981. do 1991. broj stanovnika povećala i urbana i neurbana naselja. Populacijski porast neurbanih naselja u tom razdoblju posljedica je prostornoga preraspmještanja stanovništva iz udaljenijih područja u ona bliža gradu Osijeku. Naime, razvojna polarizacija uvjetovala je porast broja stanovnika suburbanoga područja ("prstena") Osijeka, posebice naselja Višnjevac, Josipovac i Čepin. Na kraju, u zadnjem promatra-

● **TABLICA 1**
 Popisno kretanje stanovništva urbanih naselja, neurbanih naselja i sveukupnoga stanovništva Osječko-baranjske županije od 1971. do 2001. godine

nom razdoblju (1991. – 2001.), a kao posljedica srbijanske agresije na Hrvatsku, smanjen je broj stanovnika u obje skupine naselja. Ipak, nešto veće smanjenje doživjela su urbana naselja, što je posljedica snažnijeg iseljavanja uzrokovano ratnim zbivanjima. S druge strane, ostala (ruralna) naselja već su jako depopulirala, što je u kombinaciji s više nego ostarjelim stanovništvom dovelo do smanjenja prostorne mobilnosti.

	1971.	1981.	1991.	2001.
Urbana naselja				
Broj stanovnika	139 430	157 501	166 218	149 948
Indeks promjene (1971 = 100)	100	112,96	119,21	107,54
Indeks promjene (lančani)	--	112,96	105,53	90,21
Udio (%) urbanog stanovništva	39,7	44,18	45,26	45,36
Neurbana naselja				
Broj stanovnika	211 734	198 969	200 975	180 558
Indeks promjene (1971 = 100)	100	93,97	94,91	85,27
Indeks promjene (lančani)	--	93,97	101	89,84
Udio (%) ruralnog stanovništva	60,3	55,82	54,74	54,64
Osječko-baranjska županija (sva naselja ukupno)				
Broj stanovnika	351 164	356 470	367 193	330 506
Indeks promjene (1971 = 100)	100	101,51	104,56	94,11
Indeks promjene (lančani)	--	101,51	103	90

Izvor: *Popis stanovništva 1971., Tablice po naseljima*, RZS, Zagreb, 1972.; *Popis stanovništva 1981., Stanovništvo po naseljima, općinama i zajednicama općina*, Dokumentacija 553, RZS, Zagreb, 1984.; *Popis stanovništva 1991., Stanovništvo po naseljima*, Dokumentacija 911, DZS, Zagreb, 1996.; *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001.*, 2. izdanje, CD, DZS, Zagreb, 2003.

Stupanj urbanizacije Osječko-baranjske županije polagano se povećavao od 1971. do 2001. godine. To je posljedica smanjivanja broja i udjela stanovništva ruralnih naselja i polaganoga porasta urbane populacije. Tako je udio urbanoga stanovništva porastao sa 39,70% (1971.) na 45,36% (2001.). U kontekstu Hrvatske u cjelini (stupanj urbanizacije 2001. godine iznosio je 55,1%), još je uvijek riječ o ispodprosječnoj urbaniziranosti.

Tradicionalna agrarna orijentacija širega područja i sporiji razvoj sekundarnih i tercijarnih djelatnosti u centrima nisu omogućili prihvaćanje viškova deagrarizirane radne snage i snažnije socioekonomsko restrukturiranje područja Osječko-baranjske županije.

Popisno kretanje stanovništva teritorijalnih sastavnica Osječko-baranjske županije (Tablica 2) od 1971. do 2001. godine pokazuje različite tendencije. Od 1971. do 1981. godine značajniji je porast stanovništva zabilježio samo osječki kraj (10,44%), valpovački kraj neznatno je povećao broj stanovnika (3,45%), dok su sve ostale teritorijalne sastavnice smanjile ukupnu populaciju. Promatrano sa stajališta ruralno-urbane populacijske polarizacije, vidi se da u svim teritorijalnim sastavnicama u

navedenom razdoblju broj stanovnika gradskih naselja raste, dok se u neurbanim naseljima smanjuje. Iznimka je stanovništvo osječkoga kraja, u kojemu se ukupno povećanje broja stanovnika odvija kombiniranim porastom urbane i ruralne populacije. Naime, radi se o procesu prostornoga prerasporeditaja deagrariziranoga stanovništva, potaknutog procesom urbano-bazirane industrijalizacije praćene koncentracijom stanovništva u Osijek s okolicom, koji se nametnuo kao jedini centar sposoban za prihvat radne snage.

U sljedećem razdoblju (1981. – 1991.) većina teritorijalnih sastavnica zabilježila je porast ukupnoga stanovništva, prije svega kao posljedica porasta stanovništva urbanih naselja, dok stanovništvo neurbanih naselja uglavnom stagnira ili se blago smanjuje (depupulirala su "izvorišta" potencijalnih migranata). Vrlo malen pad broja ukupnoga stanovništva zabilježili su samo donjomiholjački i đakovački kraj.

Na kraju, od 1991. do 2001. nepovoljni demografski procesi iz prethodnih desetljeća dodatno su ubrzani ratnim zbivanjima izazvanim srbijanskom agresijom. Smanjenjem ukupne populacije u spomenutom razdoblju najviše su pogođeni baranjski i osječki kraj, koji su bili najizloženiji ratnim stradanjima i razaranjima. Tako se u Baranji neurbana populacija smanjila za 23,02%, a urbana za 14,54%. S druge strane, urbano stanovništvo osječkoga kraja smanjeno je za 13,7%, a neurbano za 7%. Naime, grad Osijek je u samo 10 godina (od 1991. do 2001.) smanjio broj stanovnika za 14 350 zbog emigracije (znatnim dijelom kao posljedica prisilnih ratnih migracija) i prirodne depopulacije. Treba imati na umu i da su 1991. godine iz Osijeka izdvojena naselja Brijest, Nemetin, Podravlje i Tvrdavica, što je također potaknulo pad broja stanovnika naselja Osijek. Dio naselja Briješće tijekom iste je godine pripojen Osijeku. Sve ostale teritorijalne sastavnice Osječko-baranjske županije imale su od 1991. do 2001. smanjenje broja stanovnika, doduše manjeg intenziteta nego Baranja i osječki kraj.

Pojedine teritorijalne sastavnice Osječko-baranjske županije pokazuju različite stupnjeve i različitu dinamiku urbanizacije (Tablica 2). Najveći udio urbanoga stanovništva 2001. godine ima osječki kraj (61,45%), što dakako proizlazi iz veličine i polarizacijske snage samoga naselja Osijeka kao urbanoga makroregionalnog središta, utjecaj kojega znatno prelazi granice Osječko-baranjske županije. Valpovački kraj sa 46,95% te đakovački sa 40,01% urbanoga stanovništva nešto su slabije urbanizirani od prosjeka županije, dok ostale prostorne sastavnice u smislu urbaniziranosti znatno zaostaju. Najniži stupanj urbanizacije među njima imaju našički kraj (21,92%) i Baranja (20,33%). Uzrok ovako niskoga stupnja urbanizacije proizlazi iz činjenice da su spomenute sastavnice prostorno relativno izolirane te da se unutar njih nije razvio

● TABLICA 2
Broj stanovnika
(sveukupnog, urbanog
i neurbanog), udio
urbanoga stanovništva
i lančani indeks
promjene urbanoga
stanovništva prostornih
sastavnica⁵ Osječko-
-baranjske županije
od 1971. do 2001.
godine

značajniji urbani centar koji bi generirao socioekonomsko re-
strukturiranje ruralnih prostora. Našice i Beli Manastir, kao
gradska naselja spomenutih prostora, zbog slabije razvijenih
funkcija rada i društvene infrastrukture te tradicionalne us-
mjerenosti na grad Osijek, nisu uspjela prihvatiti sav višak vla-
stita deagrariziranoga i deruraliziranoga stanovništva. Ne-
dvojbena je činjenica da je stanovništvo napuštalo ove kraje-
ve i migriralo prema većim centrima, poglavito prema Osije-
ku, ali velikim dijelom i izvan granica Republike Hrvatske.
Osijek se sa svojom populacijskom veličinom i privrednom sna-
gom učvrstio kao neprijeporni centar odgovarajuće makro-
regije u Hrvatskoj (Friganović, 1980.). Ipak, specifičnost je O-
sijeka u tome što se nalazi u perifernom dijelu svoje makro-
regije, pa to smanjuje domet njegovih centralnih funkcija, što
utječe na slabije izraženi populacijski rast.

		1971.	1981.	1991.	2001.
Baranja	Broj stanovnika	56322	53409	54265	42633
	Urbano st.	7206	9118	10146	8671
	Lančani indeks (urbano st.)	...	126,53	111,27	85,46
	Udio urbanog st.	12,79	17,07	18,69	20,33
	Neurbano st.	49116	44291	44119	33962
Donjomiholjački kraj	Broj stanovnika	22972	20647	20365	19070
	Urbano st.	5169	6044	6935	6680
	Lančani indeks (urbano st.)	...	116,92	114,74	96,32
	Udio urbanog st.	23,04	29,88	34,37	35,02
	Neurbano st.	17803	14603	13430	12390
Đakovački kraj	Broj stanovnika	53923	52289	52280	52260
	Urbano st.	15987	18105	20317	20912
	Lančani indeks (urbano st.)	...	113,24	112,21	102,92
	Udio urbanog st.	29,64	34,62	38,42	40,01
	Neurbano st.	37936	34184	31963	31348
Našički kraj	Broj stanovnika	42888	39091	40990	37274
	Urbano st.	5780	6817	8235	8173
	Lančani indeks (urbano st.)	...	117,94	120,80	99,24
	Udio urbanog st.	13,47	17,43	20,09	21,92
	Neurbano st.	37108	32274	32755	29101
Osječki kraj	Broj stanovnika	144311	159380	165746	147109
	Urbano st.	92603	103026	104761	90411
	Lančani indeks (urbano st.)	...	111,25	101,68	86,30
	Udio urbanog st.	64,16	64,64	63,20	61,45
	Neurbano st.	51708	56354	60985	56698
Valpovački kraj	Broj stanovnika	30748	31809	33108	32160
	Urbano st.	12685	14391	15824	15101
	Lančani indeks (urbano st.)	...	113,44	109,95	95,43
	Udio urbanog st.	41,25	45,24	47,79	46,95
	Neurbano st.	18063	17418	17284	17059

Napomene i izvor kao u Tablici 1.

Dinamika razvoja urbanog stanovništva, promatrana s aspekta prostornih sastavnica Osječko-baranjske županije, pokazuje različit intenzitet. U svim sastavnicama županije, osim u našičkom kraju, urbani populacijski razvoj bio je najintenzivniji od 1971. do 1981. godine. Tako je, primjerice, urbano stanovništvo u Baranji povećano u navedenom razdoblju za 26,53%, a u donjomiholjačkom kraju za 16,92% (Tablica 2). U idućem razdoblju (1981. – 1991.), urbani populacijski razvoj nastavlja se u svim prostornim sastavnicama županije približno istim intenzitetom. Iznimka je osječki kraj, u kojem se urbano stanovništvo povećalo samo za 1,68%, a njegov se udio čak i smanjio za 1,44%. Takva dinamika urbanizacije posve je očekivana, a može se objasniti nižim stupnjem i kašnjenjem urbanizacije te sporijim socijalnim prestrukturiranjem, pretežno ruralnih područja Baranje, donjomiholjačkoga, đakovačkoga i našičkoga kraja. Osječki je kraj imao, već na početku promatranog razdoblja (1971.), relativno visok stupanj urbanizacije (64,16%), pa je dinamika razvoja urbanoga stanovništva stagnirala. Smanjenje udjela urbanoga stanovništva osječškoga kraja posljedica je razvoja suburbanizacije i decentralizacije, izražene porastom stanovništva prigradskih naselja, koja se ne klasificiraju kao urbana.

Prirodno kretanje stanovništva od 1971. do 2006. godine

Natalitet

Podatci vitalne statistike od 1971. do 2006. godine pokazuju tendenciju smanjenja broja živorođenih u Osječko-baranjskoj županiji (Tablica 3). Broj živorođenih na području županije smanjen je sa 4913 (1971.) na 2928 (2006.), a opća stopa nataliteta sa 13,98‰ (1971.) na 9,01‰ (2006.). Pri objašnjavanju vitalne statistike valja imati na umu da je ona nepotpuna za bivša okupirana naselja za razdoblje njihove okupacije tijekom Domovinskog rata (1991. – 1995.). U vitalnu je statistiku ubrojeno samo stanovništvo bivših okupiranih naselja koje se tada nalazilo na slobodnom teritoriju, to jest prognanička populacija (pogledati metodološke napomene).

Urbana i neurbana populacija u navedenom razdoblju bilježe trend smanjenja broja živorođenih i opće stope nataliteta. Smanjenje opće stope nataliteta u urbanoj je populaciji nešto intenzivnije, pa je u istom razdoblju ona smanjena za 42% (sa 15,38‰ 1971. na 8,92‰ 2006.), a u ostatku populacije za 24,9% (sa 13,06‰ 1971. na 9,81‰ 2006.).

Nedvojbeno je uslijedio proces homogenizacije na razini vrlo niskih stopa nataliteta, pri čemu su postupno nestajale razlike u razini nataliteta s obzirom na tip naselja. Dakle, u urbanim naseljima uslijedilo je intenzivnije slabljenje biodinamike stanovništva u odnosu na neurbana naselja. To se može objasniti činjenicom da su urbana naselja od 1970-ih godina bilježila više stope nataliteta u odnosu na neurbana nase-

● TABLICA 3
Broj živorođenih i
opće stope nataliteta
(‰) u urbanim
naseljima, neurbanim
naseljima i sveukupno
u Osječko-baranjskoj
županiji od 1971. do
2006. godine
(kurzivom su
prikazane godine
tijekom kojih je vitalna
statistika nepotpuna)

lja, što je posljedica intenzivnoga ruralno-urbanog eksodusa. S druge strane, neurbana naselja već su ranije doživjela značajno slabljenje biodinamike, što je posljedica emigracijom induciranoga demografskog starenja, odnosno degradacije biološke strukture njihove populacije. Zbog toga opća stopa nataliteta u skupini neurbanih naselja pokazuje sporije smanjenje. Valja istaknuti i činjenicu da u mnogo boljim uvjetima društvene i gospodarske infrastrukture urbano stanovništvo rađa razmjerno jednak broj djece kao i neurbana populacija (Nejašmić, 2005.).

Godina	Urbana naselja		Neurbana naselja		Osječko-baranjska županija	
	Broj živorođenih	Opća stopa nataliteta	Broj živorođenih	Opća stopa nataliteta	Broj živorođenih	Opća stopa nataliteta
1971.	2152	15,38	2761	13,06	4913	13,98
1972.	2190	15,46	2680	12,75	4870	13,84
1973.	2230	15,54	2711	12,98	4941	14,02
1974.	2162	14,88	2353	11,34	4515	12,79
1975.	2159	14,68	2531	12,27	4690	13,27
1976.	2291	15,38	2444	11,92	4735	13,37
1977.	2400	15,92	2449	12,02	4849	13,67
1978.	2495	16,36	2367	11,69	4862	13,69
1979.	2434	15,77	2504	12,45	4938	13,88
1980.	2467	15,80	2529	12,65	4996	14,03
1981.	2438	15,44	2431	12,24	4869	13,65
1982.	2465	15,54	2454	12,32	4919	13,74
1983.	2451	15,37	2553	12,80	5004	13,94
1984.	2451	15,29	2696	13,51	5147	14,29
1985.	2311	14,34	2691	13,47	5002	13,85
1986.	2128	13,13	2625	13,12	4753	13,12
1987.	2101	12,89	2433	12,15	4534	12,48
1988.	2077	12,68	2549	12,72	4626	12,7
1989.	1964	11,93	2300	11,46	4264	11,67
1990.	1998	12,07	2268	11,29	4266	11,64
1991.	1718	10,32	2060	10,25	3778	10,31
1992.	1642	10,00	1598	8,05	3240	8,93
1993.	1710	10,52	1895	9,65	3605	10,04
1994.	1685	10,47	2006	10,32	3691	10,38
1995.	1696	10,65	1957	10,18	3653	10,38
1996.	1861	11,80	2041	10,73	3902	11,21
1997.	1904	12,20	2363	12,55	4267	12,39
1998.	1573	10,19	1941	10,43	3514	10,31
1999.	1505	9,85	1975	10,73	3480	10,32
2000.	1437	9,51	1843	10,12	3280	9,84
2001.	1308	8,75	1800	10,00	3108	9,42
2002.	1278	8,64	1720	9,66	2998	9,09
2003.	1192	8,15	1602	9,10	2794	8,5
2004.	1174	8,12	1630	9,37	2804	8,56
2005.	1260	8,81	1801	10,48	3061	9,39
2006.	1262	8,92	1666	9,81	2928	9,01

Izvor: Tablogrami vitalne statistike Republike Hrvatske, DZS, Zagreb

Biodinamička obilježja skupine neurbanih naselja znatno popravljaju naselja prijelaznoga tipa, posebno naselja suburbane zone većih gradova. Kada bi se takva naselja izdvojila, opća stopa nataliteta ruralne skupine naselja pokazivala bi znatno nepovoljnija obilježja.

Dinamika kretanja opće stope nataliteta od 1971. do 2006. godine u urbanim i neurbanim naseljima, ali i na prostoru županije u cjelini, pokazuje određene pravilnosti. Najviše vrijednosti opća stopa nataliteta, u skupini urbanih naselja, pokazuje 1978. godine (16,36‰), a u skupini neurbanih naselja 1984. godine (13,51‰). Najviše vrijednosti opće stope nataliteta na razini županije zabilježene su 1984. godine (14,29‰).

Vrijednosti opće stope nataliteta u urbanim i neurbanim naseljima te na razini županije postupno se smanjuju, a prvi minimum dosežu u vrijeme najžešćih ratnih razaranja (1991. – 1992.). Nakon toga uslijedio je kratkotrajan oporavak do 1997. godine, što je djelomična posljedica reintegracije okupiranih područja županije. Smanjenje opće stope nataliteta nastavilo se, uz manje oscilacije, do kraja promatranog razdoblja.

Mortalitet

Opće stope mortaliteta od 1971. do 2006. u Osječko-baranjskoj županiji pokazuju trend postupnoga porasta uz manje oscilacije (Tablica 4). Od početka promatranog razdoblja pa do kraja 1980-ih uglavnom se kreću u rasponu od 10 do 11‰, a pod utjecajem ratnih zbivanja početkom 1990-ih lagano rastu. Izuzmemo li razdoblje od 1992. do 1997., kada stope mortaliteta pokazuju nešto nižu vrijednost, može se konstatirati da se one kreću oko 12‰. Očigledno su do punog izražaja došle posljedice ruralnog eksodusa, starenja stanovništva i drugih sociodemografskih procesa.

Ruralno-urbana polarizacija dolazi do punog izražaja upravo u analizi razlika u općim stopama mortaliteta između urbanih i neurbanih naselja. Bilo je očekivano da stanovništvo neurbanih naselja ima znatno više stope mortaliteta zbog većega stupnja ostarjelosti u odnosu na stanovništvo urbanih naselja. To jasno pokazuje kretanje općih stopa mortaliteta od 1971. do početka 1990-ih godina. U ratnim godinama (1991. i 1992.) stope mortaliteta nešto su veće u gradskim naseljima, što je i razumljivo, jer je njihova populacija mlađa i kao takva uključeniija u ratna zbivanja te, povezano s tim, izloženija ratnom mortalitetu. D. Živić (2005.) ističe da je tijekom Domovinskog rata poginulo 948 hrvatskih branitelja, koji su prijeratno prebivalište imali u Osječko-baranjskoj županiji. To iznosi 11,64% od ukupnoga broja poginulih hrvatskih branitelja, koji iznosi 8147. Uz to, još se 40 hrvatskih branitelja iz Osječko-baranjske županije smatra nestalima.

Godina	Urbana naselja		Neurbana naselja		Osječko-baranjska županija	
	Broj umrlih	Opća stopa mortaliteta	Broj umrlih	Opća stopa mortaliteta	Broj umrlih	Opća stopa mortaliteta
1971.	1321	9,44	2299	10,87	3620	10,30
1972.	1445	10,20	2451	11,66	3896	11,07
1973.	1353	9,43	2327	11,14	3680	10,44
1974.	1323	9,11	2129	10,26	3452	9,78
1975.	1376	9,35	2274	11,02	3650	10,32
1976.	1336	8,97	2104	10,26	3440	9,71
1977.	1347	8,94	2002	9,83	3349	9,44
1978.	1430	9,38	2227	11,00	3657	10,30
1979.	1428	9,25	2266	11,26	3694	10,38
1980.	1508	9,66	2395	11,98	3903	10,96
1981.	1562	9,89	2421	12,19	3983	11,16
1982.	1588	10,01	2324	11,67	3912	10,93
1983.	1641	10,29	2685	13,46	4326	12,05
1984.	1605	10,01	2436	12,20	4041	11,22
1985.	1571	9,75	2372	11,87	3943	10,92
1986.	1586	9,79	2347	11,73	3933	10,86
1987.	1757	10,78	2421	12,09	4178	11,50
1988.	1753	10,70	2277	11,36	4030	11,06
1989.	1629	9,89	2381	11,87	4010	10,97
1990.	1802	10,88	2247	11,19	4049	11,05
1991.	1935	11,63	2274	11,31	4209	11,45
1992.	2107	12,83	1933	9,74	4040	11,14
1993.	1608	9,89	1809	9,21	3417	9,51
1994.	1639	10,18	1737	8,94	3376	9,50
1995.	1560	9,79	1831	9,52	3391	9,64
1996.	1631	10,34	1754	9,22	3385	9,72
1997.	1783	11,43	1908	10,14	3691	10,72
1998.	1775	11,49	2306	12,39	4081	11,98
1999.	1715	11,22	2373	12,89	4088	12,13
2000.	1687	11,16	2113	11,60	3800	11,40
2001.	1582	10,58	2131	11,84	3713	11,26
2002.	1618	10,94	2163	12,15	3781	11,46
2003.	1710	11,69	2320	13,18	4030	12,66
2004.	1575	10,89	2149	12,36	3724	11,38
2005.	1678	11,73	2288	13,31	3966	12,16
2006.	1646	11,64	2278	13,41	3924	12,08

Izvor: Tablograni vitalne statistike Republike Hrvatske, DZS, Zagreb

❶ **TABLICA 4**
Broj umrlih i opće stope mortaliteta (‰) u urbanim naseljima, neurbanim naseljima i sveukupno u Osječko-baranjskoj županiji od 1971. do 2006. godine (kurzivom su prikazane godine tijekom kojih je vitalna statistika nepotpuna)

Više poginulih branitelja imale su jedino Vukovarsko-srijemska (1334 poginula branitelja, odnosno 16,37% od ukupnoga broja poginulih) i Zagrebačka županija s Gradom Zagrebom (1163 poginula branitelja, odnosno 14,28% od ukupnoga broja poginulih). Broj poginulih i nestalih Srba u Osječko-baranjskoj županiji tijekom Domovinskog rata iznosio je 238 (4,34% od ukupnoga broja poginulih i nestalih Srba) (Živić, 2005.). Od 1993. do 1997. stope mortaliteta urbanih i neurbanih naselja relativno su ujednačene, čak i nešto više za sku-

pinu urbanih naselja.⁶ Međutim, od 1998. do 2006. razlike u općim stopama mortaliteta urbanih i neurbanih naselja značajno se produbljuju. Opća stopa mortaliteta urbanih naselja kreće se u rasponu od 10,58‰ (2001.) do 11,73‰ (2005.) i znatno je niža u odnosu na stopu mortaliteta neurbanih naselja, koja se kreće između 11,60‰ (2000.) i 13,41‰ (2006.).

Prirodna promjena

Opravdano je na temelju iznesenih podataka o kretanju općih stopa nataliteta i mortaliteta zaključiti da će prirodna promjena pokazati kako je Osječko-baranjska županija od 1971. do 2006. postupno postajala prostor izrazite prirodne depopulacije. Kretanje stope prirodne promjene od 1971. do 2006. godine na razini županije to potvrđuje (Tablica 5). Vrijednosti stope prirodne promjene Osječko-baranjske županije 1970-ih godina kretale su se uglavnom iznad 3‰, a 1980-ih bile su smanjene na 2 do 3‰. Nakon ratnih 1991. i 1992. godine, kada su zabilježene negativne stope prirodne promjene, uslijedio je lagani oporavak u obliku pozitivnih vrijednosti, koji je trajao do 1997. godine. Od 1998. do 2006. vrijednosti stope prirodne promjene u Osječko-baranjskoj županiji konstantno pokazuju negativne vrijednosti, a kreću se između -1,56‰ (2000.) i čak -4,16‰ (2003.).

Stope prirodne promjene, s aspekta populacijsko-naseljske polarizacije, pokazuju mnogo pozitivnije vrijednosti u skupini urbanih naselja. Prije početka Domovinskog rata stope prirodne promjene u skupini urbanih naselja kretale su se između 6,99‰ (1977.) i 1,18‰ (1990.), dok su u skupini neurbanih naselja bile osjetno niže i kretale su se između 2,20‰ (1977.) i -0,66‰ (1983.). U vrijeme Domovinskog rata stopa prirodne promjene pokazivala je u urbanim naseljima negativnija obilježja nego u neurbanim naseljima. Nakon kraćeg oporavka u obliku pozitivnih vrijednosti, koji je trajao do 1997. godine, stope prirodne promjene ponovno bilježe sve negativnije vrijednosti u obje skupine naselja. Ipak, razlike u prirodnoj dinamici između urbanih i neurbanih naselja manje su od očekivanih. Ako bi se iz kategorije neurbanih naselja izuzela naselja prijelaznih obilježja u suburbanim područjima većih gradova, stope prirodne promjene u preostalim tradicionalnim ruralnim naseljima pokazivale bi znatno negativnija obilježja.

Zabrinjava činjenica da su obje skupine naselja (urbana i neurbana) zahvaćene snažnom prirodnom depopulacijom, koja je od 1998. do 2006. godine kontinuirana.

Korijeni prirodne depopulacije sežu desetljećima u prošlost, a današnje stanje samo je odraz zajedničkoga i kombi-

● **TABLICA 5**
 Prirodna promjena
 (apsolutna i stope u
 %) u urbanim
 naseljima, neurbanim
 naseljima i sveukupno
 u Osječko-baranjskoj
 županiji od 1971. do
 2006. godine
 (kurzivom su
 prikazane godine
 tijekom kojih je vitalna
 statistika nepotpuna)

niranoga djelovanja više procesa. S jedne strane, tradicionalni sistem "jednog djeteta", koji je u ravničarskim područjima primjenjivan u dugogodišnjem razdoblju, osiromašio je demoreprodukcijski potencijal i otežao biološku obnovu. Osim toga, iseljavanje u inozemstvo odvijalo se konstantno, čime je nepovratno izgubljen sav reprodukcijski učinak toga, većinom mladoga, stanovništva. Srbijanska oružana agresija na početku 1990-ih ubrzala je slabljenje biodinamike stanovništva Osječko-baranjske županije.

Godina/promjena	Urbana naselja		Neurbana naselja		Osječko-baranjska županija	
	Apsolutna	Stopa	Apsolutna	Stopa	Apsolutna	Stopa
1971.	831	5,94	462	2,19	1293	3,68
1972.	745	5,26	229	1,09	974	2,77
1973.	877	6,11	384	1,84	1261	3,58
1974.	839	5,77	224	1,08	1063	3,01
1975.	783	5,32	257	1,25	1040	2,85
1976.	955	6,41	340	1,66	1295	3,66
1977.	1053	6,99	447	2,20	1500	4,23
1978.	1065	6,98	140	0,69	1205	3,39
1979.	1006	6,52	238	1,18	1244	3,50
1980.	959	6,14	134	0,67	1093	3,07
1981.	876	5,55	10	0,05	886	2,49
1982.	877	5,53	130	0,65	1007	2,81
1983.	810	5,08	-132	-0,66	678	1,89
1984.	846	5,28	260	1,30	1106	3,07
1985.	740	4,59	319	1,60	1059	2,93
1986.	542	3,34	278	1,39	820	2,26
1987.	344	2,11	12	0,06	356	0,98
1988.	324	1,98	272	1,36	596	1,64
1989.	335	2,03	-81	-0,40	254	0,70
1990.	196	1,18	21	0,10	217	0,59
1991.	-217	-1,30	-214	-1,06	-431	-1,14
1992.	-465	-2,83	-335	-1,69	-800	-2,21
1993.	102	0,63	86	0,44	188	0,53
1994.	46	0,29	269	1,38	315	0,88
1995.	136	0,85	126	0,66	262	0,74
1996.	230	1,46	287	1,51	517	1,49
1997.	121	0,78	455	2,42	576	1,67
1998.	-202	-1,31	-365	-1,96	-567	-1,67
1999.	-210	-1,37	-398	-2,16	-608	-1,81
2000.	-250	-1,65	-270	-1,48	-520	-1,56
2001.	-274	-1,83	-331	-1,84	-605	-1,84
2002.	-340	-2,30	-443	-2,49	-783	-2,37
2003.	-518	-3,54	-718	-4,08	-1236	-4,16
2004.	-401	-2,77	-519	-2,98	-920	-2,82
2005.	-418	-2,92	-487	-2,83	-905	-2,77
2006.	-384	-2,72	-612	-3,60	-996	-3,07

Izvor: Tablogrami vitalne statistike Republike Hrvatske, DZS, Zagreb

Analiza stopa prirodne promjene urbanih i neurbanih naselja u kontekstu prostornih sastavnica Osječko-baranjske županije (Tablica 6) pokazuje da je prirodna depopulacija sve izraženija. Početkom promatranog razdoblja stope prirodne promjene u svim prostornim sastavnicama pokazivale su osjetno veće vrijednosti nego potkraj razdoblja, bez obzira na tip naselja. Vidi se da je biološka depopulacija ruralnoga prostora Baranje (neurbana naselja) počela još 1970-ih, ali nije bila toliko izražena kao nakon Domovinskog rata. S druge strane, urbana naselja u Baranji imala su pozitivnu stopu prirodne promjene od početka promatranog razdoblja pa sve do kraja 1990-ih. U obje skupine baranjskih naselja, od 1998. godine, ponovno su prisutne negativne stope prirodne promjene. I-pak, u skupini neurbanih naselja stope prirodne promjene znatno su negativnije nego u urbanima. Slično kretanje navedenoga pokazatelja prirodne promjene pratimo i na prostoru donjomiholjačkoga kraja, gdje neurbana naselja također pokazuju mnogo niže vrijednosti stopa nego urbana. Prirodna depopulacija donjomiholjačkoga kraja počela je mnogo ranije u skupini neurbanih naselja. Tome je uzrok slaba ekonomska razvijenost, emigracija i relativna prometna izoliranost tih naselja. Đakovački kraj pokazuje najsnažniju biodinamiku stanovništva od svih prostornih sastavnica Osječko-baranjske županije, na što upućuju osjetno više vrijednosti stopa prirodne promjene, čemu je uzrok relativno velik broj stanovnika Đakova (važnija središnja uloga u prostoru) i njegova usmjerenost na Osijek i povezanost s Osijekom. Naravno, kao i u većini ostalih teritorijalnih sastavnica, u glavnini promatranog razdoblja stope su više u skupini urbanih naselja. Nakon 2002. godine na prostoru đakovačkoga kraja prvi put su zabilježene negativne vrijednosti stope prirodne promjene u skupini neurbanih naselja, dok je kod urbanih naselja negativna vrijednost, izuzev poratne 1992. (nepotpuni podatci), zabilježena nakon 2003. godine. Potpuno drugačije kretanje stopa prirodne promjene zabilježeno je u našičkom kraju, gdje su vrijednosti ove stope u skupini neurbanih naselja negativne u većini promatranog razdoblja, dok su kod urbanih naselja one osjetno više te bilježe negativne vrijednosti u nekoliko navrata nakon 1999. godine. Specifično kretanje stopa prirodne promjene s aspekta ruralno-urbane polarizacije pokazuje osječki kraj. Od 1971. do 1981. godine Osijek bilježi više vrijednosti stope prirodne promjene nego neurbana naselja. Nakon toga dolazi do postupnog obrata, pa tako neurbana naselja imaju veće stope prirodne promjene nego Osijek. Jedino u ovom dijelu Osječko-baranjske županije skupina neurbanih naselja nakon 1991. godine bilježi mnogo više stope prirodne promjene nego Osijek. Rezultat je to već spo-

● **TABLICA 6**
 Stope prirodne promjene (u %) za urbana (Ur.) i neurbana naselja (Nu.) prema prostornim sastavnicama Osječko-baranjske županije od 1971. do 2006. (kurzivom su prikazane godine u kojima je vitalna statistika nepotpuna)

menutoga doseljavanja mlađega stanovništva u prigradska naselja, ali i poratnog iseljavanja⁷ iz grada Osijeka, koji je u međupopisnom razdoblju 1991. – 2001. zabilježio značajnu depopulaciju. Navedeno iseljavanje, većinom mlađega stanovništva, smanjilo je demoreprodukcijски potencijal grada Osijeka. Valja napomenuti i to da su tijekom promatranog razdoblja osjetno snižene stope prirodne promjene u obje skupine naselja osječkoga kraja. Konačno, valpovački kraj ponovno pokazuje očekivane trendove u kretanju stopa prirodne promjene, jer urbana naselja imaju znatno više stope u odnosu na neurbana, premda je prirodna depopulacija zahvatila obje skupine naselja.

Godina	Stopa prirodne promjene											
	Baranja		Donjomiholjački kraj		Đakovački kraj		Našički kraj		Osječki kraj		Valpovački kraj	
	Ur.	Nu.	Ur.	Nu.	Ur.	Nu.	Ur.	Nu.	Ur.	Nu.	Ur.	Nu.
1971.	6,62	1,33	-3,27	0,06	7,29	7,61	6,54	2,46	5,93	3,28	7,39	1,55
1972.	5,24	-0,64	0,57	-2,24	6,95	6,94	6,09	0,41	5,51	3,67	2,87	0,61
1973.	3,80	2,48	3,17	-2,22	8,62	8,65	7,15	0,56	6,22	3,66	4,21	-1,84
1974.	6,26	-0,48	-0,18	-2,15	7,44	9,07	6,70	-0,45	5,76	3,16	5,51	-0,67
1975.	6,36	0,17	4,51	-4,93	4,44	4,38	8,52	1,34	4,96	4,53	7,98	0,84
1976.	5,73	0,45	3,20	-1,92	8,54	7,09	7,59	2,41	6,26	3,86	6,04	0,34
1977.	7,98	1,02	5,43	-2,15	10,98	10,59	9,02	-0,68	6,55	4,94	4,22	1,64
1978.	12,34	-0,46	8,79	-4,33	6,11	3,75	8,11	0,33	6,67	4,14	5,75	0,91
1979.	9,91	0,44	5,61	-3,50	6,71	6,52	13,11	-0,61	5,74	4,20	7,03	0,17
1980.	8,80	0,78	6,36	-5,19	6,91	5,43	14,68	-0,40	5,11	3,64	6,80	-0,17
1981.	8,09	-1,22	2,47	-5,08	5,84	6,09	9,78	0,28	5,08	2,50	6,24	-0,69
1982.	8,98	1,06	5,52	-3,67	6,20	6,92	9,72	0,96	3,46	4,65	4,26	-1,67
1983.	10,05	-1,90	-0,48	-4,60	5,64	5,71	9,53	-2,14	4,22	2,37	7,48	-1,61
1984.	9,10	-0,18	3,63	-1,83	8,50	9,27	9,76	-1,33	4,18	4,22	4,92	0,98
1985.	7,33	0,50	5,61	-2,06	8,56	9,28	7,68	0,19	3,06	3,53	6,48	1,09
1986.	6,21	1,74	7,22	0,43	5,92	7,29	8,73	0,22	2,06	2,94	2,71	-2,25
1987.	3,38	-1,11	4,39	-2,96	3,95	7,54	4,02	-0,93	1,23	1,25	3,02	-0,81
1988.	2,33	0,50	6,13	-3,20	4,82	8,36	5,86	0,25	0,61	3,08	3,58	0,17
1989.	4,31	-1,45	3,25	-3,3	6,12	6,79	5,01	-2,58	0,51	1,40	4,13	-0,06
1990.	1,29	-1,18	1,16	-3,18	1,94	7,01	7,63	-0,74	-0,06	2,06	3,52	-0,46
1991.	1,78	-0,57	-1,01	-3,88	0,93	6,33	3,52	-1,29	-2,14	-0,44	-2,92	-4,51
1992.	0,10	-0,23	0,75	-6,90	-0,06	2,69	1,82	-3,60	-4,99	-2,30	0,68	-4,10
1993.	0,10	1,53	3,14	-6,05	5,10	1,55	3,16	-1,79	-0,68	1,96	1,67	-0,06
1994.	0,93	2,01	-2,24	-5,13	7,33	4,16	1,70	-0,96	-1,04	3,50	-0,07	-2,12
1995.	0,32	1,13	1,65	-5,46	5,32	3,00	5,24	-1,36	-0,52	2,49	1,74	-2,36
1996.	3,20	2,06	-1,05	-0,64	6,21	4,50	1,95	-0,99	0,46	1,61	1,74	1,14
1997.	5,64	2,70	0,15	0,32	6,23	3,54	3,29	-0,50	0,20	2,90	-0,40	-0,30
1998.	-1,10	-7,43	-1,64	-2,88	0,50	1,99	0,00	-0,25	-1,80	-1,72	-1,53	-0,60
1999.	-3,70	-5,54	-0,45	-5,37	2,26	1,07	-0,24	-3,33	-1,94	0,19	-2,52	-4,15
2000.	-1,25	-5,18	-3,44	-4,58	1,02	3,12	2,81	-2,84	-2,88	-0,56	0,2	-0,41
2001.	-1,51	-5,58	-4,04	-5,01	0,05	1,40	0,49	-1,75	-2,70	-0,55	0,33	-2,16
2002.	-3,89	-4,93	-0,75	-4,46	1,79	-0,89	0,37	-2,56	-3,45	-1,02	-2,25	-3,44
2003.	-0,96	-6,06	-3,59	-7,56	-1,03	-2,48	-4,17	-4,76	-4,86	-2,46	0,00	-3,70
2004.	0,86	-7,01	-4,05	-4,97	-0,23	-2,03	1,72	-2,57	-4,22	-0,87	-1,39	-2,66
2005.	-4,48	-7,29	-2,10	-7,52	0,73	0,16	-0,61	-2,32	-4,27	-1,01	-0,66	-3
2006.	-3,17	-6,99	-2,70	-7,88	-0,05	-2,06	0,74	-3,36	-3,55	-1,34	-2,82	-4,18

Izvor: Tablogrami vitalne statistike Republike Hrvatske, DZS, Zagreb

Migracijska bilanca

Migracijska bilanca⁸ jest razlika između međupopisne i prirodne promjene broja stanovnika u nekom prostoru. Način njezina izračunavanja opisan je u metodološkim napomenama. U sljedeće je tri tablice izračunana migracijska bilanca za međupopisna razdoblja između 1971. i 2001. godine.

	Međupopisna promjena broja stanovnika 1971. – 1981.	Prirodna promjena 1971. – 1981. (apsolutna)	Migracijska bilanca	
			apsolutna	relativna*
Osječko-baranjska županija	5306	11866	-6560	-1,87
Urbana naselja	18071	9134	8937	6,41
Neurbana naselja	-12765	2732	-15497	-7,32
Baranja	-2913	819	-3732	-6,63
Urbana naselja	1912	609	1303	18,08
Neurbana naselja	-4825	210	-5035	-10,25
Donjomiholjački kraj	-2325	-268	-2057	-8,95
Urbana naselja	875	205	670	12,96
Neurbana naselja	-3200	-473	-2727	-15,32
Đakovački kraj	-1634	1924	-3558	-6,60
Urbana naselja	2118	1254	864	5,40
Neurbana naselja	-3752	670	-4422	-11,66
Našički kraj	-3797	738	-4535	-10,57
Urbana naselja	1037	563	474	8,20
Neurbana naselja	-4834	175	-5009	-13,50
Osječki kraj	15069	7824	7245	5,02
Urbana naselja	10423	5718	4705	5,08
Neurbana naselja	4646	2106	2540	4,91
Valpovački kraj	1061	831	230	0,75
Urbana naselja	1706	782	924	7,28
Neurbana naselja	-645	49	-694	-3,84

Izvor: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001.*, CD, DZS, Zagreb, 2005., *Tablogrami vitalne statistike DZS-a (1971.-2001.)*

* Postotni udio apsolutne migracijske bilance u broju stanovnika 1971. godine

📌 **TABLICA 7**
Migracijska bilanca stanovništva urbanih i neurbanih naselja u Osječko-baranjskoj županiji prema prostornim sastavnicama od 1971. do 1981. godine

Vidi se da je u cijeloj županiji (Tablica 7) već u najranijem promatranom međupopisnom razdoblju (1971. – 1981.) negativna migracijska bilanca (manjak od 6560 stanovnika). Najnepovoljnija je situacija u neurbanim naseljima, gdje vrijednost migracijske bilance pokazuje smanjenje od čak 15497 stanovnika. Međutim, primjetno je da urbana naselja bilježe pozitivan migracijski saldo od čak 8937 stanovnika. Jasno je da je u tome razdoblju bio intenzivan proces migracije iz sela u gradove, s time da se velik dio ruralnih stanovnika županije iz nje iselio (uglavnom u Zagreb ili u inozemstvo). Takve vrijednosti migracijske bilance upućuju na značajan nesklad u razvoju ruralnih i urbanih prostora županije. Jasno je da se gradovi već u ovom razdoblju ističu kao razvojni centri, dok ruralni prostori zaostaju za njima u svim oblicima razvoja.

Promotre li se teritorijalne sastavnice te županije, uočava se da urbana naselja svih krajeva bilježe negativnu migracijsku bilancu, dok neurbana naselja svih krajeva bilježe prirodnu depopulaciju. Jedina je iznimka osječki kraj, u kojem i neurbana naselja bilježe pozitivnu migracijsku bilancu. Razlog tomu jest suburbanizacija Osijeka, odnosno imigracija stanovništva u njegova prigradska naselja. Vidi se da suburbanizacije u tome razdoblju nema u okolici ni jednoga drugog promatranog grada.

	Međupopisna promjena broja stanovnika 1981. – 1991.	Prirodna promjena 1981. – 1991. (apsolutna)	Migracijska bilanca	
			apsolutna	relativna*
Osječko-baranjska županija	10723	6651	4072	1,14
Urbana naselja	8717	5458	3259	2,07
Neurbana naselja	2006	1193	813	0,41
Baranja	856	429	427	0,80
Urbana naselja	1028	565	463	5,08
Neurbana naselja	-172	-136	-36	-0,08
Donjomiholjački kraj	-282	-163	-119	-0,58
Urbana naselja	891	246	645	10,67
Neurbana naselja	-1173	-409	-764	-5,23
Đakovački kraj	-9	1545	-1554	-2,97
Urbana naselja	2212	1088	1124	6,21
Neurbana naselja	-2221	457	-2678	-7,83
Našički kraj	1899	365	1534	3,92
Urbana naselja	1418	567	851	12,48
Neurbana naselja	481	-202	683	2,12
Osječki kraj	6366	3923	2443	1,53
Urbana naselja	1735	2333	-598	0,58
Neurbana naselja	4631	1590	3041	5,40
Valpovački kraj	1299	550	749	2,35
Urbana naselja	1433	660	773	5,37
Neurbana naselja	-134	-110	-24	-0,14

Izvor: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001.*, CD, DZS, Zagreb, 2005., *Tablogrami vitalne statistike DZS-a (1971.-2001.)*

* Postotni udio apsolutne migracijske bilance u broju stanovnika 1981. godine

TABLICA 8
Migracijska bilanca stanovništva urbanih i neurbanih naselja u Osječko-baranjskoj županiji prema prostornim sastavnicama od 1981. do 1991. godine

U sljedećem međupopisnom razdoblju (1981. – 1991.) dolazi do poboljšanja stanja, koje se očituje u smanjenju emigracije iz prostora županije (Tablica 8). Osječko-baranjska županija bilježi pozitivnu migracijsku bilancu, a njezina je vrijednost veća za urbana naselja od one za neurbana naselja. Čak 80,03% od ukupnog iznosa pozitivne migracijske bilance cijele županije otpada na urbana naselja, dok 19,97% iznosa migracijske bilance otpada na neurbana naselja. Promotre li se teritorijalne sastavnice županije (krajevi), uočava se da Baranja te našički, osječki i valpovački kraj bilježe pozitivnu, dok donjo-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 6 (110),
STR. 1139-1162

JUKIĆ, M., TURK, I.:
DINAMIČKE...

miholjački i đakovački kraj bilježe negativnu migracijsku bilancu. Urbana naselja svih krajeva bilježe imigraciju, a jedina je iznimka osječki kraj, gdje Osijek bilježi emigraciju, i to ponajprije u svoju urbanu regiju, što znači da se intenzivirao proces suburbanizacije Osijeka, o čemu svjedoči velika pozitivna vrijednost migracijske bilance za neurbana naselja osječkoga kraja. Uz osječki kraj, jedino se u našičkom kraju vidi imigracija u neurbana naselja, pa se može govoriti i o određenoj suburbanizaciji Našica, koja je intenzitetom, dakako, osjetno slabija od one u osječkoj regiji. Ipak, našički kraj jedini bilježi imigraciju i u urbana (Našice) i u neurbana naselja.

Bolje vrijednosti migracijske bilance u tom razdoblju mogu se objasniti većim ekonomskim razvojem promatranoga prostora, ponajprije njegovih gradova. Njihove su centralne funkcije u najvećoj mjeri uspjele zadržati postojeće stanovništvo, čak i privući novo iz okolnih županija. Već ranije utvrđena ruralno-urbana polarizacija u nešto se manjoj mjeri nastavila i u tome razdoblju. Ona se najbolje očitovala u donjomiholjačkom i đakovačkom kraju, gdje je proces migracije iz sela u gradove bio vrlo izražen.

● **TABLICA 9**
Migracijska bilanca stanovništva urbanih i neurbanih naselja u Osječko-baranjskoj županiji prema prostornim sastavnicama od 1991. do 2001. godine

	Međupopisna promjena broja stanovnika 1991. – 2001.	Prirodna promjena 1991. – 2001. (apsolutna)	Migracijska bilanca	
			apsolutna	relativna*
Osječko-baranjska županija	-36687	-1112	-35575	-9,69
Urbana naselja	-16270	-515	-15755	-9,48
Neurbana naselja	-20417	-597	-19820	-9,86
Baranja	-11632	-309	-11323	-20,87
Urbana naselja	-1475	152	-1627	-16,04
Neurbana naselja	-10157	-461	-9696	-21,98
Donjomiholjački kraj	-1295	-564	-731	-3,59
Urbana naselja	-255	-46	-209	-3,01
Neurbana naselja	-1040	-518	-522	-3,89
Đakovački kraj	-20	1464	-1484	-2,84
Urbana naselja	595	671	-76	-0,37
Neurbana naselja	-615	793	-1408	-4,41
Našički kraj	-3716	-337	-3379	-8,24
Urbana naselja	-62	197	-259	-3,15
Neurbana naselja	-3954	-534	-3420	-10,44
Osječki kraj	-18637	-1058	-17579	-10,61
Urbana naselja	-14350	-1491	-12859	-12,27
Neurbana naselja	-4287	433	-4720	-7,74
Valpovački kraj	-948	-295	-653	-1,97
Urbana naselja	-723	-12	-711	-4,49
Neurbana naselja	-225	-283	58	0,34

Izvor: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001.*, CD, DZS, Zagreb, 2005., *Tablogrami vitalne statistike DZS-a (1971.-2001.)*

* Postotni udio apsolutne migracijske bilance u broju stanovnika 2001. godine

U zadnjem međupopisnom razdoblju (1991. – 2001.) dolazi do velikih promjena u obliku pogoršanja stanja vezanog uz migracijsku bilancu u Osječko-baranjskoj županiji. Migracijska bilanca iskazivala je manjak od 35 575 stanovnika, od čega je 44,29% otpadalo na urbana, a 55,71% na ostala naselja u županiji. Razvidno je da neurbana naselja imaju negativnije pokazatelje od urbanih, što svjedoči o nepovoljnim demografskim, a i socioekonomskim prilikama u ruralnim prostorima promatrane županije. Razloge za tako negativno stanje valja tražiti u lošim ekonomskim prilikama, u naslijeđenom nepovoljnom demografskom stanju i procesima te u izravnim razaranjima i posljedicama Domovinskog rata. Treba naglasiti da je Osječko-baranjska županija jedna od hrvatskih županija koja je tijekom Domovinskog rata bila pretrpjela najveća razaranja, a velik je dio županije u spomenutom ratu bio i okupiran. Navedeni su procesi generirali visoku negativnu vrijednost migracijske bilance u Osječko-baranjskoj županiji.

Po mišljenju D. Živića (1999.), maksimalan broj prognanika iz Osječko-baranjske županije zabilježen je 1992. godine, kada je iznosio 48 617 (18,05% od ukupnoga broja prognanika u Hrvatskoj). Više prognanika te je godine (kada ih je u Hrvatskoj zabilježeno najviše) imala jedino Vukovarsko-srijemska županija (62 166, odnosno 23,08%). Godine 1993. u Osječko-baranjskoj županiji bilo je smješteno 36 512 hrvatskih prognanika (14,33% od ukupnoga broja). U Osječko-baranjskoj županiji zabilježen je i velik broj izbjeglica (privremeno smještenih u županiji). Najviše ih je bilo 1993. godine – 19 101, što iznosi 7,00% (što je relativno visok udio u odnosu na ostale županije) od ukupnoga broja izbjeglica u Hrvatskoj te godine (Živić, 1999.). Godine 1992. zabilježeno je 20 815 hrvatskih izbjeglica iz Osječko-baranjske županije u inozemstvu (18,12% od ukupnoga broja). Godine 1996. zabilježeno je 15 905 (5,05% od ukupnoga broja) izbjeglica iz promatrane županije u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Crnoj Gori. Radi se pretežno o izbjeglim i iseljenim Srbima nakon hrvatske vojno-redarstvene operacije Oluja, koja se zbila na početku kolovoza 1995. godine. Navedeni podatci svjedoče o vrlo turbulentnim migracijskim gibanjima u županiji u ovome razdoblju.

Sve teritorijalne sastavnice županije imaju negativnu migracijsku bilancu, osim neurbanih naselja valpovačkoga kraja, koja bilježe minimalnu pozitivnu vrijednost ovdje promatranoga pokazatelja. U kontekstu županije, a i cjelokupnoga valpovačkoga kraja, ta je vrijednost zapravo zanemariva. Osječki je kraj specifičan po tome što je u njemu veća emigracija iz urbanih naselja od one iz neurbanih naselja. U njemu čak 73,15% od ukupne negativne migracijske bilance otpada na urbana, dok preostalih 26,85% otpada na neurbana naselja. Jasno je

da se proces suburbanizacije Osijeka nastavio i intenzivirao u ovom razdoblju. Svi ostali razmatrani krajevi bilježe veće negativne vrijednosti migracijske bilance za neurbana naselja od onih za urbana. To svjedoči o nastavku ruralnog eksodusa, odnosno procesa propadanja ruralnih prostora u ovoj županiji.

ZAKLJUČAK

Dinamika urbanoga i neurbanoga stanovništva Osječko-baranjske županije pokazuje izrazito nepovoljna obilježja, koja su ozbiljna zapreka općem razvoju toga prostora. Popisno kretanje stanovništva u zadnjem promatranom međupopisnom razdoblju pokazuje da su obje skupine naselja (urbana i neurbana) smanjile broj stanovnika. Analiza prostornih sastavnica Osječko-baranjske županije pokazuje da sva područja ne pokazuju iste trendove u dinamici općega kretanja stanovništva. Relativno povoljnije popisno kretanje stanovništva pokazuje đakovački kraj, zatim valpovački i našički, dok su Baranja i osječki kraj doživjeli snažno smanjenje ukupnoga broja stanovnika. Povećanje broja stanovništva u skupini urbanih naselja posljedica je snažnijeg razvoja suburbanoga područja većih gradova, a najviše dolazi do izražaja na području oko grada Osijeka, gdje bilježimo snažnu populacijsku decentralizaciju.⁹ Sa stajališta populacijske reprodukcije, vidi se smanjenje nataliteta u obje skupine naselja, promatranih u svijetlu ruralno-urbane polarizacije. Naime, prisutna je homogenizacija na razini vrlo niskoga nataliteta, što znači da postupno nestaju razlike u natalitetu između urbanih i neurbanih naselja. Ipak, i u sferi biodinamike vide se određene razlike između pojedinih teritorijalnih sastavnica županije. Tako đakovački kraj pokazuje razmjerno povoljnija reprodukcijaska obilježja u obje promatrane skupine naselja, za razliku od Baranje, gdje su ta obilježja negativna. Migracijska bilanca županije u cjelini, tijekom zadnjega međupopisnog razdoblja, izrazito je nepovoljna. Nepovoljna obilježja demografske dinamike potvrđuju prisutnost prirodne depopulacije i emigracije u Osječko-baranjskoj županiji, što će unatoč relativno povoljnijem stanju u pojedinim dijelovima županije ubuduće biti snažna zapreka normalnom društveno-gospodarskom razvoju.

BILJEŠKE

¹ Prostorne sastavnice Osječko-baranjske županije jesu: belomanastirski (Baranja), donjomiholjački, đakovački, našički, osječki i valpovački kraj.

² Administrativni gradovi sastoje se od više naselja, od kojih u pravilu samo središnja imaju urbana obilježja, pa su stoga samo ona u radu proučena. Administrativni gradovi u Osječko-baranjskoj žu-

paniji sastoje se od sljedećih naselja: *Beli Manastir*: Beli Manastir, Branjin Vrh, Šećerana, Šumarina; *Belišće*: Belišće, Bistrinci, Bocanjevci, Gat, Gorica Valpovačka, Kitišanci, Tiborjanci, Veliškovci, Vinogradci; *Donji Miholjac*: Donji Miholjac, Golinci, Miholjački Poreč, Podgajci Podravski, Radikovci, Rakitovica, Sveti Đurađ; *Đakovo*: Budrovci, Đakovo, Đurđanci, Ivanovci Gorjanski, Kuševac, Novi Perkovci, Piškorevci, Selci Đakovački, Široko Polje; *Našice*: Brezik Našički, Ceremošnjak, Crna Klada, Gradac Našički, Granice, Jelisavac, Lađanska, Lila, Londžica, Makloševac, Markovac Našički, Martin, Našice, Polubaše, Ribnjak, Rozmajerovac, Velimirovac, Vukojevci, Zoljan; *Osijek*: Brijest, Briješće, Josipovac, Klisa, Nemetin, Osijek, Podravlje, Sarvaš, Tenja, Tvrđavica, Višnjevac; *Valpovo*: Harkanovci, Ivanovci, Ladimirevci, Marjančaci, Nard, Šag, Valpovo, Zelčin.

³ Okupirana naselja Osječko-baranjske županije 3. siječnja. 1992. bila su: u bivšoj općini Beli Manastir (Baranjsko Petrovo Selo, Batina, Beli Manastir, Bilje, Bolman, Branjin Vrh, Branjina, Čeminac, Darda, Draž, Duboševica, Gajić, Grabovac, Jagodnjak, Jasenovac, Kamenac, Karanac, Kneževi Vinogradi, Kneževo, Kopačevo, Kotlina, Kozarac, Kozjak, Luč, Lug, Majiške Međe, Mece, Mirkovac, Mitrovac, Novi Bezdani, Novi Bolman, Novi Čeminac, Novo Nevesinje, Petlovac, Podolje, Podunavlje, Popovac, Sokolovac, Sudaraž, Suza, Šećerana, Širine, Šumarina, Švajcarnica, Tikveš, Topolje, Torjanci, Uglješ, Vardarac, Zeleno Polje, Zlatna Greda i Zmajevac) te u bivšoj općini Osijek (Ada, Aljmaš, Antunovac Tenjski, Bijelo Brdo, Dalj, Divoš, Erdut, Ernestinovo, Koprivna, Laslovo, Palača, Paulin Dvor, Petrova Slatina, Sarvaš, Silaš, Šodolovci i Tenja).

⁴ Migracijska bilanca izračunana je kao razlika međupopisne promjene i ukupne prirodne promjene, s time da je vrijednost vitalne statistike prilagođena kritičnom momentu popisa stanovništva (31. ožujka u 24 sata). To znači da je za svako međupopisje uzeto $\frac{3}{4}$ vrijednosti vitalne statistike za raniju popisnu godinu unutar jednoga međupopisnog razdoblja i $\frac{1}{4}$ njezine vrijednosti za kasniju popisnu godinu (unutar istog razdoblja).

⁵ Do kraja 1992. godine i uvođenja županijskoga administrativnog ustrojstva, područje Osječko-baranjske županije bilo je podijeljeno između bivših općina Beli Manastir, Donji Miholjac, Đakovo, Osijek i Valpovo, a kasnije je priključen prostor bivše općine Našice. Između navedenih općina postoje određene razlike u demografskom i društveno-gospodarskom razvoju, pa je prostor županije u ovome radu analiziran na osnovi 6 prostornih sastavnica (belomanastirski – Baranja, donjomiholjački, đakovački, našički, osječki i valpovački kraj).

⁶ Okupirana područja Osječko-baranjske županije (prije svega Baranja i područje općina istočno i jugoistočno od grada Osijeka) većinom obuhvaćaju naselja neurbanoga (uglavnom ruralnog) tipa (iznimka je Beli Manastir), tako da od 1991. do 1995. nedostaju podatci o vitalnim događajima za ta naselja. Upravo zbog te činjenice kategorija neurbanih naselja izloženija je utjecajima nepostojanja vitalne statistike za to razdoblje u odnosu na kategoriju urbanih naselja.

⁷ Ovo iseljavanje uglavnom se odnosi na odlazak velikoga broja Srba, većinom u Srbiju, ali i na iseljavanje Hrvata u druge gradove izvan županije i u inozemstvo.

⁸ Pogledati pozivnu bilješku 4.

⁹ Ovu navedenu "populacijsku decentralizaciju" treba shvatiti uvjetno, jer se odvijala u vrijeme snažnoga djelovanja "vanjskih faktora" (rata i ratnih razaranja) koji su inducirali snažniji pad stanovništva središnjega grada (Osijeka), dok je porast stanovništva prigradskih naselja (Višnjevca, Josipovca, Čepina i drugih) normalan razvojni proces.

LITERATURA

Friganović, M. (1980.), *Stanovništvo Osijeka i njegova područja*. U: J. Roglič (ur.), Zbornik znanstvenog skupa "Osijek kao polarizacijsko žarište" (str. 43-60), JAZU, Osijek.

Nejašmić, I. (1996.), *Demografske promjene u gradskim i ostalim naseljima Republike Hrvatske (1981.-1991.)*. U: Z. Pepeonik (ur.), Zbornik I. hrvatskog geografskog kongresa (str. 243-254), Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb.

Nejašmić, I. (2005.), *Demografske dinamičko-strukturne značajke gradskih i ostalih naselja Republike Hrvatske (1991.-2001.)*. U: D. Živić, N. Pokos i A. Mišetić (ur.), *Stanovništvo Hrvatske – dosadašnji razvoj i perspektive* (str. 177-196), Zbornik radova, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb.

Nejašmić, I. i Štambuk, M. (2003.), *Demografsko stanje i procesi u neurbanim naseljima Republike Hrvatske. Društvena istraživanja*, 12 (3-4): 469-493.

Vresk, M. (2008.), *Gradska i ostala naselja u Republici Hrvatskoj – Model izdvajanja 2001. Geografski horizont*, 2: 53-57.

Živić, D. (1998.), *Neki pokazatelji i posljedice deagrarizacije i deruralizacije u istočnoj Slavoniji. Sociologija sela*, 36 (1-4): 139-140.

Živić, D. (1999.), *Promjene u dinamici i razmještanju prognaničko-izbjegličkog kontingenta u Republici Hrvatskoj od sredine 1991. do sredine 1998. godine. Društvena istraživanja*, 8 (5-6): 767-791.

Živić, D. (2005.), *Izravni i migracijski demografski gubici tijekom srbijanske oružane agresije na Hrvatsku*. U: D. Živić, N. Pokos i A. Mišetić (ur.), *Stanovništvo Hrvatske – dosadašnji razvoj i perspektive* (str. 71-94), Zbornik radova, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb.

IZVORI PODATAKA

Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001., CD, DZS, Zagreb, 2005.

Popis stanovništva 1971., Tablice po naseljima, RZS, Zagreb, 1972.

Popis stanovništva 1981., Stanovništvo po naseljima, općinama i zajednicama općina, Dokumentacija 553, RZS, Zagreb, 1984.

Popis stanovništva 1991., Stanovništvo po naseljima, Dokumentacija 911, DZS, Zagreb, 1996.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001., 2. izdanje, CD, DZS, Zagreb, 2003.

Tablogrami vitalne statistike Republike Hrvatske, DZS, Zagreb.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 6 (110),
STR. 1139-1162

JUKIĆ, M., TURK, I.:
DINAMIČKE...

Dynamic Demographic Determinants of Polarization between Urban and Other Settlements in Osijek – Baranja County 1971 – 2001

Marijan JUKIĆ, Ivo TURK
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

The article shows and analyses basic determinants of the dynamics of the urban and non-urban (mainly rural) population of Osijek-Baranja County, Croatia, in the period from 1971 – 2001. The demographic situation and processes related with the spatial and population polarization of urban and non-urban settlements is investigated. The basic aim of the research is to determine the degree of polarization between urban and non-urban settlements in the mentioned county. It is also important to compare the results of the research with the spatial structure of Osijek-Baranja County. The demographic situation of the researched county, as well as of Croatia in general, is marked by increasing processes of depopulation and emigration. The negativity of the mentioned processes is particularly notable in the disorder of the population dynamics. The process of demographic ageing is present in almost all settlements and due to it, the bio-reproductive potential of the entire county is reduced. The article aims to determine to what extent the negative demographic processes have affected certain groups of settlements from the aspect of urbanization and spatial distribution. It is important that various tendencies of population development for both urban and non-urban settlements are considered in the research.

Keywords: Osijek-Baranja County, population polarization, urban and non-urban settlements, depopulation, emigration

Dynamische demografische Determinanten der Stadt-Land- Polarisierung in der Gespanschaft Osijek-Baranja (1971–2001)

Marijan JUKIĆ, Ivo TURK
Ivo Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

In dieser Studie werden die Grundrichtungen in den Bewegungen der städtischen sowie nicht-städtischen Bevölkerung auf dem Raum der Gespanschaft Osijek-Baranja zwischen 1971 und 2001 (den Volkszählungsjahren) dargestellt und analysiert. Die räumliche Polarisierung

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 6 (110),
STR. 1139-1162

JUKIĆ, M., TURK, I.:
DINAMIČKE...

zwischen urbanen (städtischen) und nicht-urbanen (dörflichen und gemischten, d.h. urbanisierten) Lebensräumen wurde unter dem Aspekt demografischer Zustände und Wandel untersucht. Das Hauptanliegen der Verfasser ist dabei, den Grad der Polarisierung zwischen urbanen und nicht-urbanen Lebensräumen zu ermitteln, ferner sollen die gewonnenen Daten in Bezug zur Raumstruktur der Gespanschaft Osijek-Baranja gesetzt werden. Die demografische Realität der genannten Gespanschaft, aber auch ganz Kroatiens, ist durch immer ausgeprägtere Prozesse einer umfassenden und natürlichen Entvölkerung sowie Abwanderung gekennzeichnet. Die negative Auswirkung dieser Prozesse ist besonders daran zu sehen, dass die dynamischen Merkmale in der Bevölkerungsentwicklung der Gespanschaft aus dem Gleichgewicht geraten sind. Der demografische Alterungsprozess hat nahezu alle ländlichen Wohngebiete der Gespanschaft erfasst, aber auch in den Städten ist die Schwächung des bioreproduktiven Potenzials immer stärker spürbar. Ausgehend von den genannten unterschiedlichen demografischen Entwicklungstendenzen, die in städtischen wie ländlichen Gegenden zu beobachten sind, aber auch von den immer krasserem Unterschieden zwischen populationspropulsiven Lebensräumen einerseits und rückständigen Gebieten innerhalb der genannten Gespanschaft andererseits, wollten die Verfasser ermitteln, in welchem Maße bestimmte Lebensräume hinsichtlich Urbanisierungsgrad und Bevölkerungsdichte von den angeführten negativen Populationsprozessen erfasst worden sind.

Schlüsselbegriffe: Gespanschaft Osijek-Baranja, Bevölkerungspolarisierung, städtische und nicht-städtische Wohngegenden, Entvölkerung, Abwanderung